

TÜRK EDEBİYATI, TÜRK TARİHİ VE TÜRK DİLİ TARİHİNE PARALEL OLARAK YENİDEN ELE ALINMALIDIR

Prof. Dr. Kemal YAVUZ

1. Soru: *Eski Türk Edebiyatı ile ilgili çalışmaların, gerek metin neşirleri gerekse araştırma ve teori sahalarında ulaştığı nokta, sizce geçen bunca zaman ve çekilen emeğe nisbeten tatmin edici midir?*

- Hiçbir ilim dalı olduğu yerde kalmaz. Daha ilerilere gitmek ve açılmak ister. Bu bakımdan yapılanlara göre yapılacak daha pek çok şeyler, çalışmalar olacaktır. Bu açıdan bakınca Eski Türk Edebiyatı araştırmalarının geldiği nokta yeterlidir, denemez. Yapılanlara gelince bunlar da bizi tatminden çok uzaktır.

Bu edebiyat içinde metin neşirleri en önce gelir. Metin neşirlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Eskiden üniversitelerimiz azdı. Şimdi çoğaldı. Ancak kaliteli eleman bakımından hepsi aynı seviyede değil. Hâl böyle olunca ilmî neşirlerde de yukarıdan aşağıya bir düşüş görüldü. Çalışanlar önce meselelerinin çözümü için bilen insan aramalıdır. Karşılaşılan problemleri soracak kimseler nerede? İşte bizde bu yok. Yapınca olur sanılıyor. Bakıyorsunuz "döymek=tahammül etmek" kelimesi "doymak" yazılmış. "nebiyyü'l-vakt", "nebi ol vakt" şeklinde okunuyor. Metinler yeni harflere çevrilirken anlam ikinci plana atılarak, şekil gözetiliyor. Bu durumda "evvel" kelimesi "ol" veya "ev" kelimesi "o" okunuyor. Tabii bunların zıddı da olabilir. Bunlar en basit örnekler. Ancak bu yanlışlar doçentlik sınavına girecekler tarafından yapılan durumun ne derece vahim olduğu ortaya çıkıyor. Bir sınavda bana sitem eden bir aday, "hocam, çok sıkıyorsunuz" demişti. Buna karşılık ben, "öyle olmazsa yarın doğruların yerini yanlışlar alır, doğru yazılanlar dışarda kalır, siz buna razı olur musunuz?" diye cevap vermiştim. Gerçek bu, yanlışlığı doğru bilmek ise en büyük gaffet. İşte bu açıdan bakınca Eski Türk Edebiyatı alanında yapılacak metin neşirlerini veya yapılanları yeterli ve doğru bulmak olanaksızdır. Herkesin eksikliğini gediğini iyi bilmesi, sonra bu işlerle uğraşması gerekir. Yanlış yapılmaz mı? Yapılabilir. Ama her sayfada görülen ölçsüz yanlışlar olmamalı. Bu durum başkalarını da bizden uzaklaştırır.

Eski Türk Edebiyatı ile ilgili çalışmalar yapacak, metinler neşirecek adayın bir de Türkçe'nin her dönemindeki özelliklerini bilmesi gerekir. Dilin tarihî seyri

içinde, devrinin özelliklerine göre metinler neşredilmelidir. Bizden önceki hocalarımızın da bu yönden geride kaldıklarını söylersek yanlış olmayız. Kısaca ifade etmek gerekirse metin neşirlerinde istenilen noktaya geldiğimiz söylenemez.

İşin araştırma ve teori yönüne gelince; bunda da istenilen noktada değiliz. Herşeyden önce Türk kültürünün, Türk edebiyatının bütünlüğü içinde meselelere hâkim olmak gerekir. Batı'dan alınan metodlardan da yararlanmalıyız. Bizde bu da yok. Türk edebiyatı nasıl bir edebiyat? Çeşitli medeniyet dairelerine girerken hangi özelliklere sahipti? Kendine mahsus şeyleri yok muydu? Başlangıcından günümüze kadar ne gibi değişikliklere uğradı? Taklitçi mi idi? Başka milletlerden neleri aldı? Kimliğini koruyarak nasıl gelişti? Değişimleri nelerdir? Büyük edebiyatçılarının gösterdiği yollar neler idi? Bu soruların cevabı verilmeden alışıl gelmiş deyişler veya yazılarla, dilimize yapılan böhnan gibi, Türk edebiyatı da Fars edebiyatının tesiri altında denip çıkmıştır. Bu fikirler yanlıştır. Biz Farstan ne kadar etkilenmişsek, Fars da Türkten o kadar etkilenmiştir. Edebiyatın en başta gelen şartı güzelliştir. Farsta bizim güzellik anlayışımızı görebilir misiniz? Farstar güzellik mefhum ve duygusunu bile Türkten almıştır. Türk kelimesinin güzel anlamına geldiğini kaç kişi bilir? Türkçe lügatlar buna yer verirler mi?

Etkilenmeye gelince, Türkler hem Araftan hem Farstan etkilenmiştir. Ama onları da etkilemişisizdir. Çalışmalar iki taraflı olmadığından kanaatler bizim aleyhimize olmuştur. Mevlana Celâleddin Belh'te doğmuştur. Konya'da büyüüp tahsil görmüştür. Aldığı tahsil ve devrin şartlarına göre yazmıştır. Mevlana'yı Farsça yazdı diye Fars edebiyatı içinde saymak çok yanlıştır. Bırakalım onu, bütün Selçuklu sultanları Farsça için çalışmışlar, bazıları da Farsça şiirler yazmışlar. Şimdi bunlara Fars diyebilir misiniz? Sonra Mevlâna'dan beri gelince pek çok Türk şairinin de Farsça şiirler yazdığını görürüz. Farstar niçin bunlara sahip çıkmazlar? Neden Yavuz Sultan Selim'in bayrağı altında toplanmazlar? Halbuki Sultan Selim Han'ın divanı Farsçadır.

Bir başka husus daha vardır. Türk edebiyatındaki araştırmalarda hep kopukluk vardır. Başından alıp sonuna kadar, asır asır gelinmemiştir. Bu durumda verilen her hüküm temelsiz olacaktır. Âşık Paşa ve devrini bilmeden daha sonraki yüzyıllardaki edebî eserler üzerinde fikirler yürütmek, teoriler ortaya koymaya kalkışmak da boşunadır. Her şeyin bir aslı, bir kökü vardır. İşe oradan başlanmalıdır.

Bu durumda, araştırma yapacak kimselerin belge olarak metinlere gitmeleri, önceki belgelerle çalıştıkları metinleri kıyaslamaları, başkalarının fikirlerini de süzgeçten geçirerek hükme varmaları gerekir. Köprülü böyle demiş diyerek onu aynen tekrar etmek veya Nihad Sami Banarlı'yı aynen almak bir edebiyat araştırmacısı için yerinde bir tutum olmaz. Bu alanda çalışacakların ortaya koydukları teori alanındaki yayınlar, yaptıkları araştırmalar bu ölçülere uymak mecburiyetindedir. Kısacası Türk kültürünü, Türk tarihini, Türk edebiyatını başından bilmek, asır asır yerinde görüp eldeki belgeleri bu ölçüler içinde değerlendirerek fikir yürütmek ve araştırmalar yapmak gerekir.

Bir de bunların sözlü edebiyattaki kesintisiz devamı vardır. Bunun da ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, Eski Türk Edebiyatı alanındaki çalışmaların, metin neşri, araştırma ve teori sahalarında istenilen noktaya geldiği söylenemez, daha çok çalışacağız.

2. Soru: *Bu sahada yapılan divan neşirlerinde tutarlı bir çizgi izlenilmekte midir? Bu konudaki eksikliklerin kaynağı nedir? Önerileriniz varsa nelerdir?*

-Eski Türk Edebiyatı sahasında yapılan divan ve başka eserlerin neşrinde tutarlılık olduğu söylenemez. Bunun sebebi, her metin neşri yapanın aynı eğitim yolundan geçmemesi, kendine göre bir yol tutmasıdır, hatta bunlar okudukları fakültelere göre sınıflandırılabilir. Merkezî, köklü büyük üniversiteler ve bu üniversitelerden yetişenler bir tarafa bırakılırsa, yeni kurulan üniversitelerde kendilerine göre bir yol tutanlar vardır. Bilgisayarın getirdiği imkanlar metin neşrini daha hızlandırmış ve neticede hata yapma ihtimali daha da artmıştır. Bu kadar eski edebiyat doktoru, doçenti ve profesörü var. Herkes kendi eksikliğini daha iyi bilir. Yerine göre profesörün de bilmedikleri ve öğrenecekleri vardır. Ancak bunların yaptıkları metin neşirlerinde ortak bir yolun olması gerekir.

Metin neşirlerinde görülen tutarsızlıklar daha çok dil ile ilgilidir. Eseri eline alan, işe ilk önce dil açısından bakmak mecburiyetindedir. Her eserin yazıldığı bir devir vardır. Bu devir Türk dilinin de belirli bir zamanına tekabül eder. XIV. yüzyılın dili ile XVI. ve XVII. yüzyılların hatta daha sonraki devirlerin dili bir değildir. Kullanılan kelimeler ortak olsa bile fonetik ve morfolojik bir gelişme olmuştur. Bunları gözönünde tutmalıyız. İmlâ belki yol göstericilik vazifesi yüklenebilir. Ancak imlâ donuktur. Olduğu yerde kalır. Ses değişir, bu değişme bazen imlâya tesir eder, bazen etmez. Bu bakımdan metinlerde dilin gelişmesi ve devrine göre olan özelliklerin verilmesi gerekir. Bundan başka anlam değişimleri ayrı bir durum gösterir. Bir kelime hep aynı anlamı koruyarak devam etmeyebilir. Bunlar da yanılmalara sebep olabilir ve yanlış metinler ortaya çıkar. Hele bu kelime bir gazel veya kasidenin redifi durumunda olursa bütün bir metin mana bakımından bozulmuş demektir.

Öneri olarak, metin neşrecek kişinin bunların farkında olması, gerektiğinde sorması ve öğrenerek metinleri dilin gelişimi, imlâ durumu, anlam yönüyle düşünüp ortaya koyması gerekir. Bu açıdan bakılınca, nüshası farklı olan eserler belki insanı doğruya çekebilir. Ama tek nüsha eserler böyle değildir. Eksikliklerin ve yanlışlıkların, şüphelerin zuhur ettiği yerde susmalı, eserin başka nüshasına bakmalı ve uygun anlamı taşıyan kelime yazılmalıdır. Rahmetli Ali Nihat Tarlan bu açıdan bakarak derslerinde metin tamirine de yer verirdi. Bizlerin de aynı yolu takip etmesi gerekir. Metin içinde bir kelimenin anlamı çıkmayabilir. Bu durumda metnin tamamını da gözden geçirerek geniş düşünmelidir. Böyle olunca devir, sosyal hayat, kültür zenginliği ve bu kültürün özümsemiş bilinmesi, tecrübe ve kişinin öğrendiklerinin bütünü insanı yönlendirip doğruya çekebilir.

3. Soru *Eski Türk Edebiyatı sahasında yürütülen çalışmalar birbirini tamamlar mahiyette ve koordineli bir şekilde mi yürütülmektedir? Bu konuda neler yapılabilir?*

-Eski Türk Edebiyatı alanındaki çalışmalar birbirlerini tamamlar mahiyette değildir. Bu da isteyeninin istediği yerde çalışması neticesinde ortaya çıkmıştır. Kendimden örnek vereyim. Bir yanda XV. yüzyıl edebî metinleri üzerindeki çalışmalarım, diğer yanda başta Müştak Baba olmak üzere XVIII. yüzyılda Hoca Neş'et çevresi şairleri üzerindeki çalışmam. Onu takip eden Osman Şems Efendi ile ilgili çalışmam. Sonra XVII. yüzyılda Ankaravî ve eserleri üzerindeki çalışmalarım. Şimdi de Âşık Paşa ve Gülşehri'nin eserleri ile ilgili çalışmalarım. Ben ne yapmalı idim? Bu birbirinden kopuk çalışmaların sebebi nedir? Ben bundan rahatsızım. Aslında bir devir ve çağ üzerinde veya bir asır üzerinde çalışmam gerekmiş. Beni bu yanlış yola XI-XIX. yüzyılları içine alan, resmîyette adı Eski Türk Edebiyatı olan tam dokuzyüz yıllık bir edebiyatın hudutsuz adlandırması sevk etmiş. Öyle ya bu dokuzyüz sene içinde nerede olsa çalışmak mümkün. Bu cazip geliyor. İşte bunun için gerçek bir edebiyat tarihine de kavuşamadık. İşe başından başlamak gerekmiş. Yani ilk yüzyıllardan... Şimdi bunun farkındayım, oraya döndüm. Ama önceki çalışmalarım kesik kesik olarak bölündü. Bütün enerjimi bir yüzyıla hasretmeliymişim. Böyle olsa idi daha güzel şeyler ortaya çıkabilirdi. Bu konuda yapılması gereken saha ile ilgili çalışma yapanların ilk çalışmaya başladıkları yerde araştırma yapmaları ve bu araştırmaların birbirine temel teşkil etmesidir.

Türk edebiyatı bir bütündür. Evet, her yerini bilmek mecburiyetindeyiz. Ancak çalışmalar yaptığımızda bu bilgi içinde, çalışılan sahada kalırsak, bizden önce ve sonrakileri tamamlamış oluruz. Önce bir yüzyılın edebiyat araştırması yapılmalı. Bu, edebiyat tarihimizin de ciddi şekilde yazılmasına yardım eder. Tanpınar XIX. yüzyılı yazdı. Kaldığı yerden devam eden olmalı. Türk edebiyatının her tarafında yazı yazayım dersek bir şey yapamayız. Yirmi, yirmibeş sene öncesinden rahmetli hocam Prof. Dr. Kaya Bilgegil'e rica ettim. "Hocam lütfen edebiyat tarihini yazınız. Size her şeyimle bütün gücümle yardım edeceğim" dedim. "Siz tek yazın, daktilosuna ve matbaa işine karışmayın" diye yalvardım. Yazdığı yalnız iki makale oldu. Onlar da "Bir Medeniyeti Tasfiye Teşebbüsleri, Bîkes Bir Rûy-ı Zemin Halifesi" adı ile Lâle devrinden tarihe girişle kalan makaleler oldu. Hoca sonra Yahya Kemal'e yöneldi. O da olmadı. Keşke hep Yahya Kemal üzerinde çalışsaydı veya Tanpınar'ın kaldığı yerden başlasaydı. Zaman ve materyal çok, bizim ömrümüz az. İlim adamının on sene on sene çalışmalar yapması herhalde daha iyi olur. Ben sahada belli devirlere bölerek çalışma taraftarıyım. Bu olmazsa Eski Türk Edebiyatı alanındaki çalışmalar birbirlerinden kopuk olacaktır.

4.Soru: *Divan edebiyatı adlandırması sizce doğru bir adlandırma mıdır? Divan ile kast edilen nedir?*

- Divan edebiyatı adlandırması: Bu kavramın şairlerin divan denilen bir deftere şiirlerini yazdıkları için bu ad verilmiştir gibi bir anlamdan veya tariften hareket ederek isimlendirilmesini doğru bulmuyorum. Bence divan, yazılı edebiyat yerine kullanılmalıdır. Hal böyle olunca Divan edebiyatı, Türk edebiyatının yazılı ilk metinlerinden başlayarak günümüze kadar gelen bütün yazılı eserlerini içine alan bir edebiyat demektir. Bunun karşılığında, ona paralel olarak sözlü-şifahi edebiyatımız sürüp gelmiştir. Ben Divan edebiyatını böyle geniş bir anlamda kullanmak isterim.

Türk edebiyatı İslâmî devir içinde divanlarla başlamaz. Mesnevilerle başlar. Kutadgu Bilig bir mesnevidir. Fatih devrine kadar edebiyatımızı gözden geçirelim. Kutadgu Bilig'in yazıldığı zamandan o devre kadar edebiyatımızda kaç divan var? Beşi altıyı geçmez. Ama mesnevilerin sayısı belli değil. En azından üçyüzün üzerinde. Durum böyle olunca Eski Türk Edebiyatına Divan Edebiyatı diye ad vermek cahilce bir iş olur. Bu durumda belki bu edebiyatın adı Mesnevi Edebiyatı olmalı idi. Bundan dolayı ben divan edebiyatından yazılı edebiyatı kast ederim. Bu yediyüz yıllarından başlayarak günümüz de dahil bütün Türk edebiyatını ilgilendirir. Yani Tanzimat, Servet-i Fünun, Fecr-i Âtî, Millî edebiyat, Cumhuriyet devri ve sonrası edebiyatı ve günümüz edebiyatı bu terimin içinde olmalıdır. Bu bütünlüğü bozmamalıyız. O zaman kimse bizim çalıştığımız Eski Türk Edebiyatı denen alanı da hor göremez. Çünkü Tanzimat, Servet-i Fünun vs. edebiyatları ne ise Lâle Devri Türk edebiyatı da öncesi ve sonrasıyla aynı demektir. Türk edebiyatının diğer zaman ve devreleri de aynı şekildedir. Bunda Çağatay, Azerî ve diğer Türk edebiyatı bölgelerinin de bulunduğunu zikretmemiz gerekir. Aslında bence edebiyat tarihimizdeki bölme ve adlandırmalar yanlıştır.

İkinci olarak Eski Türk Edebiyatı adına bakalım. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat *Eski Türk Şiiri* adlı eserinde İslam Öncesi Türk Edebiyatı için bu terimi kullanmıştır. Hâl böyle olunca bugüne göre dün eski demektir. Yarına göre de bugün eski olacaktır. Geçmiş zamanda kalan her kısım eskiyi bizden daha da uzaklara götürmektedir. Bunu halka halka geçmişe doğru çekersek, Cumhuriyet Devri edebiyatı, Millî edebiyat, Fecr-i Âtî edebiyatı, Servet-i Fünun edebiyatı, Ara Nesil edebiyatı, Tanzimat edebiyatının ikinci halkası, Tanzimat edebiyatının birinci halkası olarak belirlenir. Sonra XI.-XVIII. yüzyılları içine alan ve yalnız gazel ve kaside edebiyatı sanılan ve milletten gizlenmeye çalışılan yediyüz yıllık bir eski edebiyat. Bunun ötesinde ise İslam öncesi devri veren iki halkalı Uygur ve Göktürk edebiyatı vardır. Bizce bunların hepsi eski edebiyat adı ile anılmalıdır. Çünkü bugüne göre dün eskidir.

Şu hâlde Eski Türk edebiyatının ismi ne olmalıdır? Bunu Divan edebiyatı adı ile karşılamaya çalışanlar olmuştur. Ancak yukarıda bunun da açıklamasını yaptık.

Klâsik Türk edebiyatı terimi ile de XI.-XVIII. yüzyıl Türk edebiyatı karşılanmaya çalışılmıştır. Lâkin klâsik sözü nereden başlamalıdır? Bunu daha çok XV. yüzyıl ortalarından veya XVI. yüzyıldan başlatanlar olduğu gibi, edebiyatın klâsik olduğunu iddia edenler de vardır. Peki ya bundan önceki zamanlar ne olmalıdır? Hazırlık Devri Türk edebiyatı mı demeliyiz? Bizce bu terim de çok askıda kalmıştır. Çünkü bu adlandırmada klâsik devre geçiş ve klasik devir gibi iki halkalı bir bölünme sözkonusudur ve XI.-XVIII. yüzyıl Türk edebiyatını ifadeden uzaktır.

Eski Türk edebiyatı için Ümmet Çağı Türk edebiyatı adı da ortaya sürülmüştür. Bizce bu isim de uygun değildir. Çünkü Müslümanlık Türk milletini tek bir bölgede bulmamıştır. Bu yüzden Türklerin Müslümanlığa geçişi yüzyıllar içinden gelirken ortaya konan fakat İslamiyet'in içinde yer almayan edebî verimlerle de karşılaşabileceğimizi unutmamak gerekir. Bu fikir Batı medeniyetine geçişle başlayan Türk edebiyatı ile de kesilip atılmış değildir. Batı tesiri altındaki Türk edebiyatında da Türk milletinin gönül verdiği İslamiyet yer alır. Dolayısı ile Yeni Türk edebiyatı da bu adın içindedir. Sonra XI-XVIII. yüzyılı içine aldığı söylenen Ümmet Çağı Türk edebiyatı içinde gayri İslamî verimlerin bulunmadığını kim iddia edebilir? Bu da düşünülmelidir. Hâl böyle olunca Ümmet Çağı Türk edebiyatı terimi de asıl anlamında kullanılmamış demektir.

Bu kısa bilgi ve görüşlerden sonra Türk edebiyatının nasıl ele alınması ile ilgili görüşümüzü ifade edelim. Bizce Türk edebiyatı, Türk tarihi ile Türk dili tarihine paralel bir yol takip ederek yeniden ele alınmalıdır. Sınıflandırılması ve devirlere ayrılması da ona göre olmalıdır. Hatta Anabilim dalları da bu adlarla anılmalıdır. Kısaca Türk edebiyatı çağlarla anılmalıdır. Buna göre:

1. Eski Çağ Türk Edebiyatı
2. Orta Çağ Türk Edebiyatı
3. Yeni Çağ Türk Edebiyatı
4. Yakın Çağ Türk Edebiyatı
5. Modern Çağ Türk Edebiyatı

şeklinde bir sınıflandırma en iyisi olacaktır. Şimdiye kadar Türk edebiyatının bu şekilde ele alınıp araştırılmaması veya işlenmemesi, yapılan ilmî faaliyetlerin bölük pörçük kalmasına yol açmıştır. Tarih ve çağ fikri olmadığından herkes her yerde gezmeye çalışmıştır. Çağ çağ bir edebiyat tarihimiz yazılmamıştır. Eserlere bakışımız da öyle olmuş zirve şahsiyetler diğerlerini gölgelemiş ve araştırmalar birbirini destekler mahiyette olmamıştır. Ben kendim de öyleyim. Önceki XIII-XV. yüzyıllar arasında iken, bir de XVIII. yüzyılın Hoca Neş'et çevresi şairleri üzerinde çalışmaktayım. İlk ve son gibi bir şey. Hem orta çağ, hem yeni ve yakın çağ. Bu belki Türk edebiyatını bir bütün hâlinde görmek bakımından iyi gibi görülebilir. Ancak çalışmaların kopukluğu ve birbirini desteklememesi açısından hiç de yerinde bir faaliyet değildir. Ayrıca verdiğimiz tezlerde de durum böyledir.

Türk edebiyatının bütün çağlarında çalışmalar yaptırıyoruz. Halbuki tek bir çağda çalışma yaptırılmış olsa belki edebiyat tarihimiz, her çağın özellikleri ile, yerinde tespitlerle ortaya konacaktı. Yukarıda da söylediğim gibi her çalışma birbirini destekleyecekti. Bu, halk edebiyatımız için de uygunluk gösterir. Çağ çağ bölme tarihe de uygundur. Çalışmalar ona göre tarihe paralel olarak gelecek demektir. Belki bu iki bilim alanı birbirlerinden daha fazla istifade edecektir.

Bu durum Türk Dili Tarihi ile de uygunluk gösterecektir. Ortaçağ Türk edebiyatını İlk ve Orta Türkçe devirleri karşılarken, Yeni Çağ Türk edebiyatını (Klasik edebiyat) Yeni Türkçe devresi (Klasik Osmanlı Türkçesi) karşılayacak, bu durum Yakın Çağ Türk edebiyatını da içine alacaktır. Modern Türkçe devresi'de Modern Türk edebiyatına denk düşecektir. Üstelik Yakın Çağ Türk edebiyatı 1789 yılından sonraki bir zamanı içine alacaktır. Buna temel de Lâle devri olacaktır.

Bütün bu gerçekler ortada iken, ne yazık ki Türk edebiyatı İslamiyetten önce, İslamiyetten sonra ve Batı Medeniyeti tesirinde olarak üç devre ayrılmış, XI.-XVIII. yüzyıllar arasına da Eski Türk Edebiyatı adı verilmiştir. Bu eski kelimesinde bir de "işe yaramaz" anlamının kastedildiği hatırlanırsa yedi yüzyıllık edebiyatımızın düştüğü durumu siz düşünün. Bugün Eski Türk Edebiyatı resmi bir isim olmuştur. Hâlbuki Reşit Rahmeti Bey bu ismi İslam öncesi devir için kullanmıştır. Bunun yanında Türk edebiyatının belirli bir devresinē Osmanlı edebiyatı demek ise tamamen yanlıştır. Bu olsa olsa Türk edebiyatının Osmanlı sahası olur. Zaten buna paralel olarak Çağatay Türkçesi edebiyatı da devam eder. O zaman böyle bir ad verilince bu edebiyata Timurlular veya Şeybanlılar edebiyatı demek gerekir ki bu da yanlıştır. Bütün bunlar Türk edebiyatının geneli içindeki parçalardır.

5. Soru: *Eski Türk Edebiyatının başlıca özelliklerini maddeler hâlinde sıralayabilir misiniz?*

1. Eski edebiyatımız resmîyette XI. yüzyıldan başlatılmakla beraber Anadolu'da Mevlâna ile başlayan henüz bütün eserleri ortaya konmamış bilinmeyen bir dünyadır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Reşit Rahmeti Arat bunu İslamiyetten önceki edebiyatımız için de kullanır.

2. Bazı istisnalar dışında bütün Türk milletinin her devirde hükümdarından sokaktaki adamına kadar ortak olmaya çalıştığı bir edebiyattır.

3. Okuma ve öğrenme aşkını getiren mesnevileri, mecmuaları, cönkleri, tezkireleri, tarihleri, seyahatnameleri, şehrengizleri, surnameleri, gazavatnameleri ve daha pek çok yönleri ile uçsuz bucaksız bir edebiyattır.

4. Gerektiğinde bir beyti ile toplumu ve insanımızı yönlendirebilen bir yönü vardır.

5. Zirve şahsiyetlerin örttüğü, bizim anlaşılmaz ve bilinmez bir dünya sandığımız edebiyattır.

6. Konu çeşitliliği bakımından zenginlik gösteren bir edebiyattır.

7. Canlıdır ve hayatımızda yer almıştır. Ölmeyen ve devamlı mesaj veren şahsiyetlere sahiptir. Mevlâna, Yunus, Aşık Paşa, Süleyman Çelebi, Ali Şir Nevaî böyledir.

8. Bütün Türklüğü içine alan bir edebiyattır. Bunda doğu ve batı Türklüğü ortak bir kültür ve anlaşma içindedir. Hatta Nevaî dili ile yazan şairlerimiz yüzyıllar boyu bu ilginin canlı kalmasını sağlama yolunu tutmuşlardır.

9. Eski edebiyatımızda kültür öbekleri veya şahsiyetleri ve aileleri vardır. Aşık Paşa ve nesli, Ahmet ve Mehmet Bican babaları ile bir topluluk, Kınalızade ailesi, Fuzulî ve oğlu Fazlî Nevî ve oğlu Ataî, Keçecizade İzzet Molla ve yakınları böyledir. Hatta Osmanlı padişahları sülâle olarak baştan sona böyledir. Fatih'ten başlayarak bu oluşum V. Mehmet Reşad'a kadar gelmektedir.

10. Eski edebiyatımızda mahfiller ve bunların üstadları vardır.

11. Eski edebiyatımızda tenkit vardır. Ancak bu, okuyanlardır. Eğer bugünün basın yayın şartları o günler için de olsa, nasıl bir kültüre sahip olurduk. Bunu hayal etmek lazımdır.

12. Eski edebiyatımızda belirli ekoller vardır. Bu ekoller, bir şahsa bağlı da olsalar, tesirleri yüzyıllar boyu sürer. Hikmette Âşık Paşa'yı Ahmedî, Nâbî, Koca Ragıp Paşa ile Ziya Paşa devam ettirirler. Neşe ve şevkte Ahmedî, Bâki, Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Bahaî, Nedim ve Hoca Neşet çevresinin bütün şairleri, kısaca XIX. yüzyıla girerken ortaya çıkan şairlerin çoğu Nedim'in zevki ile şiir yazdıkları gibi eski zevki de devam ettirirler.

13. Eski edebiyatımızda nükte, zerafet ve hazırcıevaplık vardır. İncelik ve alabildiğine geniş bir hayal görülür. Bunun dayandığı yer millet hafızası ve onu kendinde toplayan Nasrettin Hoca gibi şahsiyetlerin tesiridir.

14. Eski edebiyatımızda Türk milletinin yaşayışı ve hayat tarzı örflerimiz, âdetlerimiz, gelenek ve göreneklerimiz saklıdır.

15. Eski edebiyatımızda tasavvuf ve dinî hayatın önemli bir yeri vardır. Bazı yazar ve şairlerimiz buna yaşayışları ile, bazıları da kültürleri ile buna iştirak etmişlerdir.

16. Bütün bu güzellikleri bugün anlamak ve görmek için, öğretilmeyen, ancak zaman zaman unutturulan, sonra da öğretilmeye çalışılan bir dil eski edebiyatımızın dili olmuştur. Fakat bu dil Tanzimatın daha koyu ve batıya açılış şekli ile Servet-i Fünun, Fecr-i Ati adlarıyla Edebiyat-ı Cedide içinde anılan, hatta bağımsız şahsiyetleri (Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi gibi) de içine alan yeni edebiyatın dili olduğu gibi Atatürk'ün Nutk'unun da dilidir. Bu dili okuyup anlarsak eski edebiyatımızı anlamakta güçlük çekmeyiz.

17. Eski edebiyatımızın zihni işleyen bir muamma. lugaz tarafı da vardır. Ancak bunlar belirli bir zamanın modası durumundadır.

18. Eski edebiyatımızın bir hiciv tarafı, alay ve istihza yönü de vardır. Letaif kitapları bu bakımdan ayrı bir değer taşır.

19. Eski edebiyatımız hep dinî eserler demek değildir. Tıptan, tarihten, seyahatten tutun da bahnamelere kadar pek çok konu bu edebiyatın içinde yer alır. Çünkü insan bugün ne ise o gün de aynıdır.

20. Eski edebiyat Yeni Türk edebiyatı içinde devam eder. Fakat bunda gizlilik olduğu gibi açıklık da vardır. Fikret Aveng-i Tesâvir 'inde eski şahsiyetleri ve şairleri konu olarak işler. Pek çok romancımız konusunu tarihten ve eskiden alır. Yahya Kemal gibi şairlerimiz bize oraya giden yolları gösterir Nedîm gibi bazı şairlerimizin isimleri dergi adı bile olmuştur.

21. Melamilik, Mevlevilik, Bayramilik, Bektaşilik, Halvetilik, Celvetilik gibi zümreler bozulmamış şekilleri ile orada yaşarlar.

22. Halk ve tekke şairlerimizin divanları da yine Eski edebiyatımız içinde yer alır.

23. Eski edebiyatımız işe dil ile başlar. Yunustaki açıklık ve coşku, âşık Paşa'nın, batılı düşünürlerin ancak XVIII ve XIX. yüzyılda kısmen ulaştıkları genel dilbilim görüşü söz ve yazı olarak ifade; bir de Genç Kalemler'e gelinceye kadar Tanzimat'la hazırlanmaya çalışılan, Ara nesilde kısmen görülen dil görüşü; açıklık anlaşılabilirlik, yabancı kelimelere karşı duyarlılık, saf Türkçe kullanma, yabancı ve başka gramer kaidelerinden kaçıp Türkçeyle anlatma fikri daha bu edebiyatın başında XIV. yüzyılda vardır. Bu sebeple Osmanlı devleti de bâzı beyliklerde olduğu gibi Türkçeye önem verir ve dil fikri ile işe başlar; bu durum sonuna kadar devam eder.

24. Eski edebiyatımızın sözcük sayısı belli değildir. Çünkü daha eserlerinin kaç tane olduğu bile bilinmemektedir. Bu sebeple Türkçenin de kelime hazinesi henüz ortaya konmamıştır.

25. Eski Türk Edebiyatı nefeslerle başlar. Yunus'un şiirleri Âşık Paşa'nın şiirleri nefestir. Nefes kelimesini Bektaşilik gibi dar bir çevreye mal etmek büyük hatadır.

26. Eski edebiyatımızın nesir yönü varsa da şiir kadar geniş değildir ve halka mal olmamıştır.

27. Eski eserlerimizin sadeleştirilmesi ile bir esere ulaşabiliriz. Ancak batılı milletlerde olduğu gibi, sadeleştirdiğimiz kelimeleri eğitimle öğretirsek bütün eserlere ulaşmak mümkündür. Bu, yabancı dil öğrenmekten kolaydır. Ancak dili bu hâle getirenler kendilerine göre iki işi birden başarmışlardır. Biri Türkçeyi mahvetmişler; ikincisi bu edebiyatın dili anlaşılmaz diye reddine ve inkârına yol açmışlardır.

28. Eski Türk edebiyatında tercüme eserler de vardır. Ancak pek çok eser aynen tercüme edilmemiş, genişletilmiş ve telif bir yol tutulmuştur.

29. Sanat dünyamız eski eserlerimizin ışığında yeni dünyalara açılmalıdır. Eski edebiyatımızdan pek az yazar ve şairimizin haberi vardır. Bu bir noksanlıktır. Bu edebiyat şair ve yazarlarımız tarafından anlaşıldığı veya keşf edildiği zaman o devirlerin hayatı, millî yaşayışımız ortaya çıkar. Edebiyatımız günümüz edebiyatına daha çok yakınlaşır. Alınacaklar alınır, atılacaklar atılır veya yerinde kalır. Kültürümüzle ilgimiz artar. Konu bolluğu gelir ve kendimizi tanır, tamamlar, eksiklerimizi görürüz.

30. Eski edebiyatımızda her şair, her bilim adamı, her tezkireci bugün için bir konudur. Nevaî günümüzde romanlaştırılmıştır (M. T. Aybek; Nevayî, roman. Türkiye Türkçesine aktaran Ahsen Batur, İstanbul 1994, 475s.). Fuzuli, Bâki, Nedim, Galip niçin roman olmasın. Bunun farkında olanlar yok mu? Mutlaka var. Kemal Tahir, Necip Fazıl, Tanpınar, Mustafa Necati Sepetçioğlu bu kültürden beslenmesini az çok bilen örneklerdir. Öteki yazar ve şairlerimizin de bu edebiyatı tanımada onlar kadar hakları yok mudur?

31. Eski edebiyatımızda mersiye olduğu kadar, XVII. yüzyıldan sonra toprak kayıpları ve çekilişlerle başlayan bir ağıt da görülür. Niçe şehirlerin kaybedilmesi için ağlanmış, niçe yiğitlere mersiyeler yazılmıştır.

32. Eski edebiyatımızda Mevlevîliğin ayrı bir rolü vardır. Bu sebeple yalnız Mevlevî şairlerine yer veren tezkireler de yazılmıştır.

33. Eski edebiyatımızda hatırat türünden eserler de verilmiştir. Sevadi'nin Hâlname isimli eseri böyledir.

34. Eski edebiyatımızın önde gelen ve Anadolu sahasında yazılan ilk eserlerinden olan Garibnâme'de altı yüze yakın konu ele alınmıştır.

35. Eski Türk edebiyatının en çok tenkit edilen kasidecilik yönü, bir övgüden çok bir ihtiyacı dile getirmektedir. Bu, kelimenin anlamında da görülür. Herkes kaside yazamaz. Çünkü kasidenin belirli sınırları ve kuralları vardır. Yazıda nizam ve intizamdan başlayarak kompozisyon şartlarına uymak, bu sayede bir dilekçe yazıp ihtiyaç bildirmek önde gelen bir durumdur. Ayrıca bir şairin şiirinin padişah meclisinde okunması elde edilen maddî değerden çok manevî yönden büyük bir şereftir. Bu aynı zamanda devlet adamının kültüre verdiği önemi, şairin de hizmetini gösterir. Bırakın kasideyi biz padişahına eserler sunan bir milletiz. Bu, İslamiyet içine girdiğimiz zaman Yusuf Has Hacıp'le başlar.

36. Eski edebiyat şiir geleneğinin devamı için büyük üstadlar yetiştirmiştir. Bunlar mahlaslar vererek yeni şairler yetişmesini teşvik edip sağlamışlar ve edebiyatımızın canlı kalmasına sebep olmuşlardır. Nefi ve Galip gibi şairler bu şekilde ortaya çıkmıştır.

37. Zevklerin, özellikle edebî zevklerin tekamül ve terbiyesi için eski edebiyatı okumak şarttır. Bu edebiyat araştırmacısını belli bir zevk seviyesine ulaştırır.

38. Eski edebiyatta zengin ve asırdan asıra geçip günümüze kadar gelen bir şerh silsilesi vardır. Fikirlerin ve hayat hadiselerinin değişimi ve gelişimini buradan takip edebiliriz.

39. Eski edebiyatımızın ihmal edilmiş verimlerinden biri de vakıat kitaplarıdır. Bunlar günlük hayatı anlatan önemli ve canlı eserlerdir.

40. Eski edebiyatımız hakkında araştırılırsa klâsizm, romantizm ve realizm gibi akımların bizde çok önceden başladığını görmek bile mümkün olur.

41. Bu edebiyatta her fikir, heyecan ve hayal için bol malzeme vardır. Tarihçinin, edebiyatçının, sosyoloğun çeşitli mezhep ve meşrep farkı ile hareket edenlerin de burada bulacağı değerler vardır. Eski edebiyatımız bu açıdan da görülmeye çalışılmalıdır. Kimine Nedim'in hoş ve uçarı havası, kimine Şeyh Galib'in yoğun kültürü, kimine Fuzulî'nin mistik dünyası, kimine Mevlâna'nın masal âlemi, kimine Leyla vü Mecnun'daki maddî veya manevî aşklar, kimine Âşık Paşa'nın hikmetleri, sosyal hayatı verişi, akıl hocalığı, kimine de bu edebiyatta yer alan bazı beyitlerin derin kılavuzluğu, kimine ise Neffî'nin yüksekten uçan sözleri veya hicivleri, kimine Kanî'nin lâtifeleri, kimine Nabî'nin hikemiyat dünyası, kimine Bâkî'nin akıllı ve gönülleri parlatan yönü hoş gelebilir. Kısaca burada herkesin hoşlanacağı ve kendini bulacağı bir dünyaya açılması mümkündür. Eğitim politikamızda bu imkândan yararlanılabilir.

42. Eski edebiyatımız içinde yer alan tekke şairlerimiz belirli bir göreve sahiptir. Divan şairleri böyle değildir. Birisine göre sanat toplum için, diğerine göre ise genellikle sanat sanat içindir. Bunlar divan, tekke ve halk edebiyatı arasında gidip gelirler ve her üçünde de yer tutarlar.

43. Eski edebiyatımızda zamana ve duruma göre şiirler de yazılmıştır. İdiyeler, nevrüz şiirleri, temmuziyeler, şitaiyeler, rahşiyeler ve tarih manzumeleri bunlardandır. Bunlar sayesinde de, günlük hayat, sosyal durum edebiyatımıza aks etmiştir.

44. Eski edebiyatımız yeniliğe açık bir edebiyattır. Kendini tazeleyerek gelişmiştir. Bu mahallileşme cereyanı gibi akımları da doğurmuştur. Sabit, Vasıf ve Keçecizade İzzet Molla gibi şairler böyledir.

Aklımıza gelenler şimdilik bu kadar. Daha öğreneceğimiz öğrendikten sonra söyleyeceklerimiz de olacaktır. Bu, hepimizin meselelerimize sahip çıkmamız ve araştırmalar yapmamız ile gerçekleşecektir. İşte biz bu edebiyatın içinde, böyle bir hazinenin başında bazen güler, bazen coşar, bazen neşelenir, kimi zaman da hüzünlü olurüz.